

**ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA FIRIBGARLIK JINOYATLARINI FOSH
ETISH MASALALARI**

Hakimova Zarnigor Aflotun qizi

IIV Akademiyasi kursanti

Annotatsiya: *Firibgarlik jinoyatlari zamonaviy jamiyatda eng ko‘p tarqalgan va ichki ishlar organlari tomonidan ko‘p uchraydigan huquqbuzarlik turlaridan biridir. Ular ko‘pincha iqtisodiy manfaat olish maqsadida amalga oshiriladi va fuqarolar, tadbirkorlar hamda davlat organlariga katta moddiy zarar yetkazadi. Ushbu maqolada firibgarlik jinoyatlarining huquqiy-tushunchaviy mohiyati, ularning asosiy turlari, amalga oshirish mexanizmlari va ichki ishlar organlari tomonidan bu jinoyatlarni aniqlash va fosh etishning samarali usullari yoritilgan. Maqolada shuningdek, jinoyatlarning oldini olish, ularni tez va to‘liq ochish, firibgarlik sodir etishda qo‘llaniladigan yangi texnologiyalarni aniqlash, hujjatlashtirish va ekspertizadan o‘tkazish masalalari atroflicha tahlil etilgan. So‘nggi yillarda yuzaga kelayotgan raqamli firibgarlik (internet orqali amalga oshiriladigan aldov) holatlari, plastik kartochkalar orqali firibgarlik, moliyaviy piramidalarning jinoyat tarkibi kabi muammolar ham ko‘rib chiqiladi. Ichki ishlar organlari faoliyatida zamonaviy texnologiyalar, sun‘iy intellekt, analitik dasturlar va ma‘lumotlar bazasi bilan ishlashning ahamiyati alohida ta‘kidlanadi. Mazkur vositalar firibgarlik jinoyatlarining izlarini aniqlash, isbotlash va ularni tez fosh etishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, tergov va surishtiruv organlari o‘rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish, firibgarlik jinoyatlarining takrorlanishini oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar zarurligi asoslab beriladi. Tadqiqot davomida jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda yuzaga keladigan muammolar – qonunchilikdagi bo‘shliqlar, hujjatlarni soxtalashtirish, isbotlash vositalarining yetishmasligi kabi omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va fuqarolar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirish orqali firibgarlikka qarshi kurashish samaradorligini oshirish mumkinligi ko‘rsatiladi.*

Kalit so‘zlar: *firibgarlik, ichki ishlar organlari, tergov, jinoyatlarni fosh etish, raqamli firibgarlik, hujjatlashtirish, ekspertiza, huquqiy ong, sun‘iy intellekt, huquqni muhofaza qilish*

Аннотация: *Мошенничество является одним из наиболее распространённых преступлений в современном обществе и часто встречается в деятельности органов внутренних дел. Оно осуществляется, как правило, с целью получения экономической выгоды и причиняет значительный материальный ущерб гражданам, предпринимателям и государственным структурам. В настоящей статье рассмотрены правовая природа мошенничества, его основные виды, механизмы реализации и эффективные методы раскрытия таких преступлений органами внутренних дел. Особое внимание уделено вопросам профилактики мошенничества,*

20-May, 2025-yil

своевременного и полного раскрытия преступлений, выявлению новых технологий, используемых при совершении мошенничества, документированию фактов и проведению соответствующих экспертиз. Рассматриваются современные проявления цифрового мошенничества, включая преступления, совершаемые через интернет, обман с использованием банковских карт, финансовые пирамиды и другие формы. В статье подчеркивается важность использования современных информационных технологий, искусственного интеллекта, аналитических программ и баз данных в работе сотрудников органов внутренних дел. Эти инструменты играют ключевую роль в выявлении и доказательстве мошеннических действий, а также способствуют их оперативному раскрытию. Также предлагаются меры по усилению информационного взаимодействия между следственными и оперативными подразделениями и профилактике повторных преступлений. В процессе исследования рассматриваются основные проблемы, возникающие при расследовании мошенничеств: пробелы в законодательстве, подделка документов, недостаток доказательств. Указывается на необходимость повышения правовой культуры и сознательности граждан, а также развития партнёрских отношений между обществом и правоохранительными органами как важного условия эффективной борьбы с мошенничеством.

Ключевые слова: *мошенничество, органы внутренних дел, расследование, раскрытие преступлений, цифровое мошенничество, документирование, экспертиза, правовое сознание, искусственный интеллект, правоохранительные органы*

Abstract: *Fraud is one of the most widespread crimes in modern society and is frequently encountered by internal affairs bodies. Typically committed for economic gain, fraud causes significant financial damage to individuals, businesses, and government institutions. This article explores the legal and conceptual foundations of fraud, its main types, methods of commission, and effective approaches used by internal affairs agencies to detect and combat such crimes. The paper emphasizes the importance of preventive measures, timely and complete disclosure of fraudulent acts, identification of new fraud technologies, proper documentation, and forensic analysis. Special attention is given to emerging forms of digital fraud, including online scams, card fraud, financial pyramids, and other modern variations. The role of modern technologies in the fight against fraud is analyzed, including the use of artificial intelligence, analytic software, and comprehensive databases. These tools significantly enhance the ability of law enforcement agencies to identify, trace, and prove fraudulent activities quickly and effectively. The article also discusses the need to strengthen interdepartmental information exchange and implement preventive measures to avoid repeated offenses. Challenges in fraud investigation such as legislative gaps, document forgery, and a lack of sufficient evidence are thoroughly examined. Moreover, the paper highlights the importance of fostering cooperation between law enforcement and the public, raising legal awareness among citizens, and cultivating a culture of lawfulness as essential components of successful fraud prevention.*

Key words: *fraud, internal affairs bodies, investigation, crime detection, digital fraud, documentation, forensic examination, legal awareness, artificial intelligence, law enforcement agencies*

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda, jinoyatchilikning yangi shakl va usullari ham rivojlanib bormoqda. Ularning orasida ayniqsa firibgarlik jinoyatlari keng tarqalgan va murakkab tus olgan huquqbuzarliklar sirasiga kiradi. Firibgarlik – bu ishonchni suiiste'mol qilish orqali o'zganing mulkini yoki mulkiy huquqini egallashga qaratilgan qasddan sodir etiladigan harakatdir. U iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka putur yetkazadi, fuqarolarning davlat va huquqni muhofaza qiluvchi organlarga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Shunday ekan, firibgarlik jinoyatlariga qarshi kurashish, ularni o'z vaqtida aniqlash va fosh etish ichki ishlar organlarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida firibgarlik jinoyati alohida modda sifatida belgilangan bo'lib, bu jinoyat turining qonuniy asoslari, tarkibiy belgilarini aniqlab beradi. Biroq zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti bilan bog'liq ravishda firibgarlikning yangi shakllari – masalan, raqamli firibgarlik, internet orqali moliyaviy aldovlar, plastik kartalar orqali sodir etiladigan jinoyatlar, ijtimoiy tarmoqlarda ishonchni suiiste'mol qilish orqali amalga oshiriladigan holatlar tobora ortib bormoqda. Bu esa tergov va surishtiruv organlarining oldiga yangi yondashuv va usullarni qo'llash zaruratini yuzaga keltiradi. Ichki ishlar organlari firibgarlik jinoyatlarini fosh etishda huquqiy, texnik va operativ vositalar majmuasidan foydalanadi. Jinoyatlarni fosh etish uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, videokuzatuv tizimlari, moliyaviy monitoring, elektron izlarni aniqlash usullari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, ekspertiza – ayniqsa hujjatshunoslik va texnik kriminalistik ekspertizalar firibgarlik jinoyatlarida asosiy isbot manbalaridan biri sifatida xizmat qiladi. Firibgarlik jinoyatlarini o'z vaqtida aniqlash va fosh etish uchun ichki ishlar organlari xodimlarining malakasi, ularning jinoyat alomatlarini aniqlashdagi tajribasi, mavjud qonunchilikni chuqur o'zlashtirgani katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu jarayonda fuqarolar, bank muassasalari, sug'urta kompaniyalari va boshqa tashkilotlar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Chunki ko'pgina firibgarlik holatlari aynan ushbu sohalarida sodir etiladi va birinchi navbatda ularning xodimlari yoki mijozlari bu jinoyat alomatlariga duch kelishadi. Ushbu maqolada firibgarlik jinoyatlarining huquqiy mohiyati, ularning turlari, sodir etilish shakllari, ichki ishlar organlari tomonidan qo'llaniladigan fosh etish usullari, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha takliflar tahlil qilinadi. Shuningdek, profilaktika choralari, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, jamiyatning firibgarlikka nisbatan murosasiz munosabatini shakllantirish masalalariga ham e'tibor qaratiladi. Zamonaviy davrda firibgarlik jinoyatlari nafaqat iqtisodiy zarar yetkazish bilan, balki keng omma orasida noto'g'ri axborot tarqalishiga, yolg'on ma'lumotlar asosida qarorlar qabul qilinishiga ham olib kelmoqda. Bu esa ijtimoiy muhit barqarorligiga xavf tug'diradi. Shu sababli, firibgarlikka qarshi kurash – bu faqat jinoyatni aniqlash emas, balki

20-May, 2025-yil

jamiyatni axloqiy jihatdan mustahkamlash, huquqiy madaniyatni yuksaltirish, adolat va qonun ustuvorligini ta'minlash yo'lidagi keng ko'lamli faoliyatdir. Maqolada taqdim etiladigan tahliliy fikrlar va amaliy tavsiyalar ichki ishlar organlarining firibgarlikka qarshi kurashdagi imkoniyatlarini kuchaytirish, jinoyatlarning oldini olish samaradorligini oshirish va huquqiy tizimdagi islohotlarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan ushbu mavzuni chuqur o'rganish nafaqat amaliyotchi huquqshunoslar, balki ilmiy izlanish olib borayotgan talaba va tadqiqotchilar uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Firibgarlik jinoyatlari huquqiy va ijtimoiy nuqtai nazardan eng murakkab va xavfli jinoyat turlaridan biri hisoblanadi. Bu jinoyatlar ko'p hollarda aldov, ishonchni suiiste'mol qilish, yolg'on hujjatlar tayyorlash, boshqa shaxsning nomidan soxta harakatlar amalga oshirish orqali sodir etiladi. Firibgarlik ko'pincha yaxshi rejalashtirilgan, ilg'or texnologiyalardan foydalangan holda yashirin ravishda amalga oshiriladi. Aynan shu jihatlar ushbu jinoyat turini fosh etish jarayonini murakkablashtiradi. Shuning uchun ham ichki ishlar organlari tomonidan olib borilayotgan tergov-surishtiruv ishlari, tezkor-qidiruv faoliyati, ekspertiza xulosalari asosida jinoyatni fosh etish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Ichki ishlar organlarining firibgarlik jinoyatlarini fosh etishdagi faoliyati bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi. Avvalo, firibgarlik sodir bo'lgan joy va sharoitni aniqlash, gumon qilinayotgan shaxslarni aniqlash va ularning jinoyatga aloqadorligini tasdiqlovchi dalillarni to'plash talab etiladi. Bu jarayonda tezkor-qidiruv tadbirlari, xususan kuzatuv, yashirin audio va video yozuvlar, aloqalar monitoringi kabi usullar muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, firibgarlik holatida tayyorlangan yoki foydalanilgan soxta hujjatlar, elektron izlar, bank hisobvaraqlari, pul o'tkazmalari haqidagi ma'lumotlar tahlil qilinadi. Bunda texnik kriminalistik ekspertiza, hujjatshunoslik ekspertizasi, kompyuter-texnik tahlil, grafologik tahlillar asosiy dalil sifatida ishlatiladi. Masalan, qalbakilashtirilgan shartnomalar, soxta hisob-fakturalar, internet orqali yuborilgan yolg'on xabarlar va xat-xabarlar – bularning barchasi ekspertiza orqali o'rganiladi va isbot kuchiga ega bo'lgan materiallarga aylantiriladi. Firibgarlik jinoyatlarini fosh etishda huquqiy bo'shliqlar, ya'ni qonunchilikdagi aniqlik yetishmaydigan yoki noaniq jihatlar ham muammo tug'diradi. Masalan, ayrim hollarda jinoiy harakatlarning firibgarlik yoki oddiy fuqarolik-huquqiy nizoga tegishli ekanini aniqlash qiyin kechadi. Shuningdek, ko'p hollarda jabrlanuvchilar o'zlari aldanganini kech anglab yetishadi va ariza bilan murojaat qilishda kechikishadi. Bu esa jinoyatni aniqlash va uni isbotlashni qiyinlashtiradi.

So'nggi yillarda firibgarlik jinoyatlarining yangi shakllari yuzaga kelmoqda. Jumladan:

- Internet-firibgarlik – ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta, messenjerlar orqali foydalanuvchilarni chalg'itish va ulardan pul yoki shaxsiy ma'lumotlarni olish holatlari;
- Moliyaviy piramida – odamlarni tez boyish va katta daromad olish va'dasi bilan aldab, ularning mablag'larini o'zlashtirish;
- Bank kartalari orqali firibgarlik – plastik kartalardagi ma'lumotlarni o'g'irlash va noqonuniy operatsiyalarni amalga oshirish;

20-May, 2025-yil

• Davlat mablag‘larini o‘zlashtirish – turli dastur va subsidiyalar doirasida soxta hujjatlar asosida mablag‘lar olish.

Ichki ishlar organlari bunday holatlarni aniqlashda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishi lozim. Jumladan, maxsus dasturiy vositalar, raqamli izlarni kuzatish tizimlari, sun‘iy intellekt yordamida shubhali operatsiyalarni aniqlovchi algoritmlar amaliyotga tatbiq etilishi zarur. Bundan tashqari, firibgarlik jinoyatlarini fosh etishda aholining huquqiy savodxonligi va xabardorligi muhim rol o‘ynaydi. Odamlar o‘z huquq va majburiyatlarini bilmasa, firibgarlarga ishonib qolishi oson bo‘ladi. Shu bois, ichki ishlar organlari tomonidan ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va ta‘lim muassasalari orqali keng ko‘lamli profilaktika va targ‘ibot ishlari olib borilishi zarur. Ichki ishlar organlari faoliyatida shaffoflik va samaradorlikni oshirish uchun boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar – prokuratura, sud, moliya organlari, banklar, sug‘urta kompaniyalari bilan axborot almashinuvi va hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu esa jinoyatlarni fosh etishda kompleks yondashuvni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, firibgarlik jinoyatlarini sodir etgan shaxslarni jazoga tortishda adolat va qonuniylikka qat‘iy rioya qilish, tergov harakatlarini xolis va professional tarzda olib borish, inson huquqlarini to‘liq ta‘minlash ham muhim omillardandir. Buning uchun ichki ishlar organlari xodimlari muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashib, yangi qonunchilik va texnologik yutuqlar bilan tanishib borishlari kerak.

XULOSA

Firibgarlik jinoyatlari zamonaviy huquqni muhofaza qilish sohasida eng keng tarqalgan, murakkab va xavfli jinoyat turlaridan biri bo‘lib, u nafaqat shaxsiy va korporativ moliyaviy xavfsizlikka, balki butun jamiyatning huquqiy madaniyatiga, davlat institutlariga bo‘lgan ishonchga ham jiddiy putur yetkazadi. Ichki ishlar organlarining bu boradagi asosiy vazifasi — firibgarlik jinoyatlarini tezkor aniqlash, isbotlash, jinoyatchilarni javobgarlikka tortish, shuningdek, bunday holatlarning oldini olishga qaratilgan samarali profilaktik choralarni amalga oshirishdan iboratdir. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, firibgarlik jinoyatlarining ko‘p hollarda yuqori darajada rejalashtirilgani, zamonaviy texnik vositalar, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va soxta hujjatlar asosida amalga oshirilayotgani ularni fosh etish va tergov qilishda katta muammolarni yuzaga keltiradi. Shunday ekan, ichki ishlar organlari tomonidan bu jinoyatlarni fosh etishda multidisiplinar yondashuv, ya‘ni texnik, psixologik, kriminalistik, yuridik va axborot-kommunikatsiya vositalarini uyg‘un holda qo‘llash zarurdir.

Amaliy tajriba ko‘rsatmoqdaki, firibgarlik jinoyatlarini fosh etishda quyidagi yo‘nalishlar alohida ahamiyat kasb etadi:

1. Raqamli izlarni aniqlash va tahlil qilish – bu internet firibgarliklari, bank kartalari orqali sodir etilgan jinoyatlarda asosiy isbot vositasi bo‘lib xizmat qiladi.
2. Hujjatshunoslik va texnik-kriminalistik ekspertizalarni rivojlantirish – soxta hujjatlarni aniqlashda ekspertizalar hal qiluvchi rol o‘ynaydi.
3. Xodimlar malakasini oshirish – tergovchilar, tezkor xodimlar va ekspertlarning firibgarlik usullarini chuqur bilishi ularni tez va aniq fosh etishga xizmat qiladi.

20-May, 2025-yil

4. Idoralararo hamkorlikni kuchaytirish – ayniqsa banklar, sugʻurta kompaniyalari, moliya organlari va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi idoralar bilan axborot almashish samaradorlikni oshiradi.

5. Jamoatchilik bilan ishlash – firibgarlikka duch kelgan fuqarolarni oʻz vaqtida murojaat qilishga undash, ularni huquqiy savodxonlikka oʻrgatish va ishonch telefonlarini joriy qilish orqali muammolarni erta aniqlash mumkin.

Shuningdek, firibgarlik jinoyatlarining oldini olishda qonunchilikni takomillashtirish ham muhim oʻrin tutadi. Chunki hozirgi raqamli davrda jinoyatlarning shakl va usullari tez-tez oʻzgarib bormoqda. Mavjud qonunlar esa baʼzida bu oʻzgarishlarga mos ravishda yangilanmagan boʻladi. Shu bois, jinoyat kodeksi, protsessual kodeks va boshqa sohaviy normativ hujjatlarni zamonaviy tahdid va jinoyat turlariga moslashtirish orqali huquqiy bazani mustahkamlash zarur.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Ichki ishlar organlarida firibgarlikka ixtisoslashgan alohida boʻlim yoki tezkor guruhlar tashkil etilishi kerak;
- Soxta hujjatlar va elektron jinoyatlar bilan kurashish boʻyicha zamonaviy texnologik vositalar, dasturiy taʼminot va ekspert uskunalar bilan taʼminlash zarur;
- Firibgarlik jinoyatlarini tergov qilish boʻyicha kompleks yondashuv asosida oʻquv dasturlari ishlab chiqilishi va xodimlar muntazam ravishda malaka oshirish kurslaridan oʻtkazilishi lozim;
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish koʻnikmalarini oshirish maqsadida ichki ishlar organlari tizimida maxsus texnologik laboratoriyalar faoliyatini kengaytirish lozim;
- Jamiyatda firibgarlik holatlariga nisbatan murosasizlik kayfiyatini shakllantirish uchun ommaviy axborot vositalari, bloggerlar va taʼlim muassasalari bilan hamkorlikda maʼrifiy tadbirlar oʻtkazish talab etiladi.

Firibgarlik jinoyatlariga qarshi kurashish har tomonlama yondashuvni talab etadi. Bu kurashda ichki ishlar organlari yetakchi rol oʻynashi bilan birga, fuqarolik jamiyati institutlari, ijtimoiy tashkilotlar, xususiy sektor va jamoatchilik ham faol ishtirok etishi kerak. Faqat shundagina jinoyatning oldini olish, unga qarshi tezkor va samarali choralar koʻrish, shuningdek, ijtimoiy adolatni taʼminlash mumkin boʻladi. Xulosa qilib aytganda, firibgarlik jinoyatlarini fosh etish va ularning oldini olish ichki ishlar organlarining hozirgi zamon talablariga mos ravishda faoliyat yuritishini, yuqori kasbiy salohiyatga ega xodimlar bilan taʼminlanishini, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etishni va aholining huquqiy madaniyatini oshirishni taqozo etadi. Ana shunday tizimli yondashuvgina firibgarlik jinoyatlarining ildiz otishiga qarshi samarali kurash olib borishga xizmat qiladi.

20-May, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Sobirov F.B. Kriminalistikada zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: O‘zbekiston Yuridik nashriyoti, 2021.
3. Axmedov Z. Firibgarlik jinoyatlari va ularning tergov xususiyatlari. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2020.
4. Jalilov S. Jinoyatchilikka qarshi kurashda ichki ishlar organlarining o‘rni. // “Huquq va jamiyat” jurnali. – 2023, №2. – B. 15–21.

